

Udsagnet afsvækker sig selv, og senere på samme side skriver han, at selvom kirkerne ikke altid ligger centralt i forhold til sognets areal, så gør de det dog i forhold til sognets bebyggelse, hvilket jo kan være en helt anden sag, som yderligere kompliceres af, at kirkerne på grund af kultstedskontinuiteten ofte repræsenterer et ældre bebyggelsesmønster, ja de forudgående trækirker er kun bygget til betjening af bygherrerne selv (s. 34), hvorfor deres placering må være bestemt af helt andre grunde. Tilsvarende volder kirkernes størrelse problemer. S. 30 forklares størrelsesforskellen mellem de kendte trækirker ud fra forskellig funktion. S. 23 antager Ebbe Nyborg, at bebyggelsestætheden var en hovedfaktor bag størrelsen af stenkirkerne, men s. 30 antydes et sammenfald mellem på den ene side kirkernes størrelse og fornemme udstyr og på den anden side kongelige og biskoppelige patronatsrettigheder, hvilket ikke behøver at have nogen relation til bebyggelsestæthed. Ebbe Nyborg kalder det selv for en vigtig opgave at afdække samspillet mellem kirke og bebyggelse. Heri har han ganske ret. At denne afdækning er uhyre vanskelig demonstrerer hans artikel, men med den er forskningen kommet godt i gang og et pænt stykke på vej.

De fleste af artiklerne i hikuin 13 er geografisk bestemte ved at behandle/ fremlægge oplysninger om stenbyggede huse i Kalundborg, Odense, Helsingør, Viborg, Lund og Malmø. Sölve Johansson beskæftiger sig med et tema, nemlig huse med flere end én beboelse, i artiklen »Från Tuessens bodar till Malmöhus slott«. Bodil Møller Knudsen og Helle Reinholdt slutter af med en kort behandling af det middelalderlige rettighedsbegreb og konkluderer, at vi over for rettighederne til hus og jord i middelalderbyen ikke kan opretholde en moderne sondring mellem tidsbegrænset og tidsubegrænset ret. Ebbe Hædersdals indledende artikel »Omkring den middelalderlige bebyggelse« hjælper til at sætte de mange spredte oplysninger ind i en større sammenhæng. For det første understreger han, at stenhuse i vores byer ikke var så ualmindelige, men kendskabet til dem vanskeliggøres, fordi »stenhuse i Danmark er blevet bygget, brugt, ombygget eller nedrevet og erstattet af andre bygninger i træ, bindingsværk eller sten – alt efter behov« (s. 21). Hædersdal omtaler dernæst to bebyggelsesmønstre, som begge har gjort sig gældende i Danmark. Det tilbagetrukne beboelseshus med randbebyggelse, og det lange, smalle grundstykke med tæt bebyggelse. Om sidstnævnte siges, at det ikke som ofte antaget er et mønster, som de nederlandske eller nedertyske byer er født med, men at det hænger sammen med en kraftig merkantil ekspansion i byen. Dette ses tydeligt illustreret i Hans Henrik Engqvists artikel om syv senmiddelalderlige gårde i Helsingør.

Axel Bolvig

ANDERS BØGH, JØRGEN WÜRTZ SØRENSEN, LARS TVEDE-JENSEN (red): Til Kamp for Friheden. Sociale Oprør i Nordisk Middelalder. Ålborg, Bogsmødet, 1988. 282 s.

Interessen for middelalderens bondeoprør har blandt svenske og danske historikere traditionelt været yderst behersket. Middelalderens sociale konflikter er hovedsageligt blevet fremstillet som en brudflade mellem kongemagt og aristokrati, i forhold til hvilken bønderne og deres kampe er blevet betragtet som et

appendiks. Bruddet med denne synsmåde i dansk historieskrivning og det første monografiske arbejde om danske middelalderlige oprør kom så sent som i 1983 med Würtz Sørensens udmærkede bog om bondeoprørene i det 15. århundrede. (jf. anmeldelsen i Hist. Tidsskr. bd.84, 1984, s. 273-78).

I Norge derimod findes der en mere solid tradition for studiet af bøndernes oprør, og tilsvarende også markante eksempler på fremstillinger af bønderne som selvstændigt handlende og kæmpende subjekter i den historieskabende proces. Men det er for ikke meget at regne mod den omfattende forskning i almuens rejsninger, som vi finder i f.eks. tysk og engelsk historiografi. Her er det et klassisk og tilsyneladende uopslideligt stridsemne at diskutere bøndernes og bondeoprørernes betydning for epokens sociale, økonomiske og politiske forandringer.

Derfor er nærværende antologi vigtig. Ikke alene fordi den placerer sig i et forholdsvis uopdyrket forskningsfelt, og fordi den er endnu et skridt på vejen mod at bringe diskussionen af de ovenfor nævnte spørgsmål ind i dansk/svensk mediævalistik, men også fordi studiet af bondeoprørene, som omtalt i bogens forord, med rette kan betragtes som en vigtig socialhistorisk tilgang til belysning af det middelalderlige samfund i almindelighed. Studiet af oprørenes årsager, forløb og konsekvenser fører uvægerligt mod viden om samfundet som sådan.

Bogens tolv artikler kan opdeles i to grupper. Den ene omfatter bidrag med teoretisk, metodisk og/eller generaliserende sigte. Den anden er en række detailundersøgelser af oprør og oprørsbevægelser i Norden mellem 1086 og Clementsfejden. Jørgen Würtz Sørensen har konstrueret en model for de nordiske oprørs organisering og forløb, og Anders Bøgh forsøger, under indtryk af en række teoretiske bidrag fra den europæiske diskussion, at aftegne nogle forskningsstrategiske fordringer til studiet af bondeoprør. I Ingela Kyrres og Alex Wittendorffs artikler tages et af marxismens mest centrale temaer op – forholdet mellem socialøkonomisk og bevidsthedsmæssig forandring. Førstnævnte bryder antologiens nordiske ramme med sin overbevisende demonstration af, hvorledes der i lyset af den uhyre omfattende litteratur om reformationstidens oprør i Tyskland kan spores sammenhænge mellem oprørenes sociale, bevidsthedsmæssige og organisatoriske forhold. Sidstnævnte forfatter beskæftiger sig i en inspirerende artikel med den folkelige bevidsthed under de danske reformationer.

Det er et broget billede af de nordiske oprør læseren præsenteres for i bogens øvrige otte artikler, men disse case-studies spreder sig også ud over fem hundredes års nordisk historie. Fra oprøret mod Knud den Hellige i 1086, undersøgt af Birgitte Wåhlin, til Jens E. Olesens fremstilling af oprørsbevægelser og politisering af den svenske almue i perioden 1463 til 1571 synes bøndernes indsats hovedsageligt at have rettet sig mod anslag mod hævdevundne rettigheder, stigende beskatning samt mod politiske-konstitutionelle mål, hvoraf de sidste ofte blev efterstræbt i koalition med dele af adelen. Her overfor markerer Bjørn Poulsens studie af et slesvigsk oprør i 1472 og Lars Tvede-Jensens undersøgelse af Clementsfejden et tilsyneladende skifte. Begge disse senere begivenheder menes at have baggrund i, at forholdsvis frie grupper af bønder blev nægtet en erhvervet ret til at producere til markedet. På den baggrund forekommer bogens titel – »Til kamp for friheden« – at være falsk varetegnelse.

Nils Hybel